

zijn tijd ver vooruit was. Een feit is dat hij een aantal katholieke volksvertegenwoordigers aantrof, die vrijwel allen al zó gelukkig waren dat zij -katholieken- er zitten mochten, dat zij aan het cultiveren van een visie voor de toekomst niet toekwamen. Die visie had Schaepman wel en het was er een, die genuanceerder was dan Kuypers Antithese. Schaepman onderkende dat een kortsluiting tussen volksvertegenwoordiging en volk de functie van het parlement moest uithollen; hij zag dat leerplicht er moest komen, wilde men vrijheid van onderwijs bereiken; dat algemeen kiesrecht vereist was om door middel van deze politieke verworvenheid het sociale probleem van de onmondige werkmán te lijf te gaan; in dit vlak dacht hij aan "Raden, waarin patroons, werklieden en aanzienlijken in billijke verhouding zouden vertegenwoordigd zijn, een denkbeeld van welks verwezenlijking voor ons vaderland groot heil verwacht kan worden".

In dit alles stond Schaepman alleen; hij dacht in Romeinse dimensies waar zijn geloofsgenoten nog het heimwee koesterden naar de warmte van tot huiskerkjes uitgegroeide schuilkerkjes, mini-monumenten van Nederlandse knusheid. Door alle luidruchtigheid heen onderkende hij in iedere omwenteling de kernen van waarheid. Schaepman durfde tegen de draad in te gaan, ondanks -veel nieuws is er niet onder de zon- de verdachtmaking van "vrijzinnig" te zijn. Het grote voordeel van dit alles was, dat Schaepman in zijn geestelijk isolement nooit is verzuurd of tot fanatisme is vervallen. De doctor had een dikke huid en een corpulent figuur, geladen met bonhomie, humor enzelfspot.

Interview met het verleden
Een gesprek met
dr. H.J.A.M. Schaepman.
dr. Schaepman: Ton Lutz
interviewer: Jan Borkus.
Samenstelling: Cornelis van der
Swaan.
Regie: Jan Wegter.
Uitzending van zondag 24-3-1968.

- V. Dr. Schaepman, op het ogenblik wordt het politieke en parlementaire leven in Nederland gekenmerkt door spanningen; Die spanningen komen het duidelijkste naar boven binnen de katholieke politieke gemeenschap in ons land, de katholieke volkspartij, KVP. Nu bent U de geschiedenis ingegaan als de grondlegger van de politieke eenheid der rooms-katholieken in Nederland. Er is in 1840 eens gezegd "degene die het werk van de politieke eenheid der katholieken in Nederland wil aanpakken, moet dan wel de palm van het martelaarschap aanvaarden!" Misschien herinnert U zich die uitspraak nog. Vindt U, dat U met die palm gesierd moet worden?"
- Sch. Mij een palm in de handen geven?! Het spijt me, dat ik U teleur moet stellen! Hoeveel waardering ik ook op kan brengen voor een mens die opgetuigd wordt met "de palm der overwinning"; maar als U mij nou persé een attribuut in handen wilt spelen, dan kunt U me dacht ik, beter vereeuwigen met een knuppel in mijn hand. Mensen moeten nu eenmaal op aarde vechten voor hun zaak, tenminste als het een goede zaak is.

En, los van dit alles, als U mij dan vereert met de gedachte dat ik de grondlegger ben van de katholieke politieke eenheid in Nederland, dan moet ik wel bekennen dat een knuppel daarbij broodnodig was! Al was het alleen maar, om de katholieke bevolking van Nederland wakker te schudden uit hun gebrek aan belangstelling voor politiek.

Trouwens..... ik weet niet hoe het nu is, maar ik dacht dat in het algemeen de Nederlander politiek weinig geïnteresseerd was.

PAUZE

Maar.... vertelt U eens, waarom stelt U mij een vraag over de politieke eenheid van de katholieken in Nederland. Is die vraag actueel?

- V. Omdat een paar weken geleden een kleine groep van de Tweede kamer-fractie van de Katholieke Volkspartij zich heeft afgescheiden, omdat zij, het sociaal-politieke beleid van de fractie en de KVP in het algemeen niet radicaal genoeg vonden. Eén van de verwijten die zij te horen hebben gekregen van degenen die in de fractie zijn gebleven, is dat zij te vroeg hun daad hebben gesteld, dat de tijd er nog niet rijp voor is.

Sch. Wat? De tijdgeest niet rijp? De tijdgeest, dat zijn wij zelf en "te vroeg" mag misschien verderfelijk zijn, maar "te laat" is onheeroepelijk! Zonder dat ij mij uiteraard een concreet oordeel mag aanmeten over het probleem dat U me hier voorlegt, zou ik toch in het algemeen, dit willen zeggen, dat de strijd voor het sociale welzijn om handelen vraagt, om goede vruchtbare daden-

PAUZE

Wat wordt hun nog meer verweten?

- V. Dat ze, ja, zichzelf zoeken, eerezuchtig zijn.

Sch. Dierbaar Nederland! Je mag in dit land liefst nooit harder werken dan een luiaard, als je het wel doet, dan word je in dit land meteen beticht van eerezucht. Afschuwelijk!

- V. U hebt dat ook ondervonden?

Sch. Och, op den duur kan het mij niet veel schelen; de lust om aardig bevonden te worden in de politiek, of om aardig te zijn die was er na mijn veertigste jaar niet meer bij, tenminste in de politiek!

- V. U kon er wel tegen om af en toe eens te botsen?

Sch. Ik ben nogal zwaar van stuk. Ik kon wel tegen een stootje. Zo lang de goede god mij maar mijn goed humeur liet, mochten zij verder met mij doen en laten wat zij wilden. Dat was natuurlijk niet zo aardig voor mijn tegenstanders. Want die leggen er weinig eer mee in als ze zo'n houding tegenover zich vinden. Maar als ik het goed zie, de groep die U op het oog hebt, hier, die heeft zich niet neer kunnen leggen bij de algemene opvatting van de anderen in de katholieke partij. Zo.....

- V. Vindt U dat de partij-discipline vóór alles moet gaan?

Sch. Wel, natuurlijk kan men ten behoeve van de partij-tucht van veel, zeer veel afstand doen, maar, evenzeer dient vast te staan: wanneer men eenmaal na rijp beraad van het verstand en een eerlijk wikken en wegen in het geweten, tot een vaste overtuiging is gekomen, dan kan men die mening niet opgeven: men mag die mening niet opgeven.

V. U hebt dus wel begrip voor het feit dat men tegen de algemene draad ingaat.

Sch. Ik? Ik ben, geloof ik, in het politieke leven tenminste, méér tegen de draad in gegaan, dan met de draad méé! Een ding: ze hebben me veel verweten in de loop der jaren en zeker in het roomse kamp. Maar ik dacht voor mezelf te kunnen zeggen dat ik nocit heb geschipperd met de beginselen.

V. Ja, men stond nogal eens gauw klaar met de verklaring dat U niet "goed rooms" was en zo....

Sch. O, wat deze oren allemaal te verwerken hebben gekregen! (ERNSTIG) ik hoop alleen dat men de katholieken, die dan nu een afwijkende mening hebben, niet verwijt, dat ze niet goed katholiek zouden zijn, niet goed christen. Want als onder de roomsen een verschil van mening bestaat op staatkundig gebied, dan zegt men eerst "nee, katholieke beginselen zijn niet in het geding, 't is een vrije kwestie; prachtig! Maar...en dit is een zeer onaangename maar....dan pleegt zich langzaam een andere uiterst gevaarlijke vraag op de voorgrond te dringen... namelijk deze: welke mening is beter katholiek, meest katholiek, zuiverst katholiek, echtst katholiek; en alle mogelijke termen van vergelijking....Niets is zo weergaloos verderfelijker als dit soort vragen voor de eensgezindheid. En wat is katholiek en christelijk in de politiek?

V. Ja, die vraag intrigeert me nog steeds...

Sch. Wel, indertijd was er eens een discussie in het parlement over de vraag of niet ieder lid van het parlement de eed moest afleggen. Als ik sommige geachte afgevaardigden over dit probleem hoorde spreken, dan leek het alsof zij in die eed in de aller-eerste plaats zagen een daad die door de Staat geëist werd om de naam van God te belijden, te loven. En zij vergaten gewoon, dat die Staat de eed bezigt als een rechtsinstituut, als een waarborg die nuttig is voor de rechtspleging. Sommige afgevaardigden dachten dus, dat door het al dan niet verplichtend stellen van de eed in de wet, het godsdienstig karakter van een volk al dan niet werd bevorderd. Een allerchristelijkste majesteit kon een Lodewijk XV zijn en dat was toch niet zo'n brandschoon mens! Nee, waarop het aankomt is een volksconsciëntie; die kan wel of niet godsdienstig zijn.

V. En toch hebt U eer katholieke partij gesticht...

Sch. He, he, voorzichtig met Uw formuleringen goede man; ik heb in geen geval een katholieke partij gesticht in de zin van kerkelijke partij, geen partij met een leerstellig program.

Als ik het anders zeggen mag: geen program als een geloofsbelijdenis, want zo ja, dan zouden die katholieken die niet tot die partij gerekend wilden worden, het recht op de naam katholiek hebben verloren. U moet dus wel onderscheid maken.

V. En toch zag U verband tussen religie en politiek.

¹ Sch. Luister, in mijn¹ ging het grote gevecht in het parlement om het algemeen kiesrecht. Ik was daarvan een fel voorstander. Nu waren er christenen, protestanten en katholieken die aan de hand van het evangelie beweerden tegen algemeen kiesrecht te zijn. En er waren er die aan de hand van datzelfde evangelie vóór het algemeen kiesrecht beweerden te zijn.

V. En U behoorde tot die laatste groep.

Sch. Ik zag het uitblijven van het algemeen kiesrecht als het grootste sociale onrecht van mijn tijd, een sociaal vraagstuk was voor mij een politiek vraagstuk.

Daarmee hebt U nog geen rechtstreeks antwoord op Uw vraag.

V. Ja, ik stelde die namelijk ook hierom, omdat de huidige groep van radicalen een tijd lang heeft gearzeld of zij zich christen-radicalen zouden noemen.

Sch. Die aarzeling kan ik goed volgen. Ik beoogde namelijk in mijn tijd een staatkundige aaneensluiting der katholieken in Nederland, maar ik zag dat als kern van een nieuw staatkundig verband, waarin ook andere groeperingen een onderkomen konden vinden. Ik wilde, hoe dan ook, streven naar een betere verstandhouding met verwante elementen. Ik wilde dus een politieke partij en geen godsdienstige partij.

Dat ik begon met een aansluiting van de rooms-katholieken dat was een gegeven dat lag in de historie van de dag. Zodoende werd het dus toch een katholieke partij, maar in de benaming werd een staatkundig streven uitgedrukt.

V. Er waren ook nog al wat tijdgenoten tegen het feit dat er zo'n partij werd opgericht; niet in het minst in het roomsekamp, dacht ik.

Sch. Ja, maar dat was gewoon omdat ze bang waren. Na zoveel jaren van verborgen en ook geborgen leven in de schuilkerkjes, waren ze bang om weer in het openbaar op te moeten treden. Zij waren politiek niet geïnteresseerd; dat was voor een goed deel te begrijpen. Men had eeuwen lang de roomsen in Nederland nooit om een politieke mening gevraagd. Ze hadden er dus ook nooit over leren denken en hadden dus ook geen behoefte gekregen om hen te formuleren. Maar er waren er ook, inderdaad, enkelen die er om politieke redenen tegen waren. Die ongeveer redeneerden als de liberale minister de Beaufort, die op mijn PROEVE VAN PROGRAM deze vergelijking trok: een katholieke staatkundige partij kan niet veel anders zijn dan een katholieke kegelclub, waar men zich niet verenigt omdat de katholiek anders kegelt dan b.v. de protestant, maar omdat men zich zo graag aangenaam beweegt onder geloofsgenoten.

V. Ja, dit soort bezwaar leeft er nog wel bij velen ten opzichte van een katholieke partij. Men zegt nu vaak dat in Uw tijd dat samengaan van katholieken wel nodig was, maar nu niet meer.

Sch. O, maar ik heb nooit gezegd, dat de staatkundige eenheid een gegeven was voor altijd. Ik heb alleen maar aan een niet-wolk

stem willen geven. In mijn tijd, zo zou je kunnen zeggen, waren er twee groepen, die gewoon niet meetelden: de katholieken en de arbeidende mensen. Voor beide groepen gold dat personen niets konden, maar partijen alles.

V. Ja, ik geloof dat men voor dit historisch gegeven in Nederland uiteindelijk wel begrip heeft opgebracht. Maar dat neemt toch niet weg, Dr. Schaepman, dat men keer op keer heeft moeten constateren, dat juist binnen die katholieke partij, alle eenheid, alle politieke eenheid zoek was.

Sch. Als er iemand overtuigd is van dat gebrek aan eenheid, dat U nu signaleert, dan ben ik dat geweest. Ik had er wel een verklaring voor en het is aan U om te bezien of de redenen, die ik hier aangeef, nog opgaan. Ik geloof ten eerste dat de idee, de gedachte (die men buiten de roomse kerk heeft over het klimaat van slavernij binnen de kerk) de katholiek uitnodigt om te tonen hoe groot de geest van vrijheid is binnen die katholieke kerk. Hoe onafhankelijk men zich wel kan opstellen! Verder heeft men weinig zin voor politiek, omdat men lang genoeg heeft kunnen oefenen om buiten de politiek om, zichzelf tot gelding te brengen. En als je dus gedurende eeuwen achterdochtig hebt moeten zijn ten aanzien van de Staat, ten aanzien van de politiek, als je je recht hebt moeten zoeken op eigen wijze, dan heb je heel wat tijd nodig om in te lopen. Had men politieke belangstelling, dan was het eerder de kunst te behouden wat men had dan van voortuit te zien. En het gebrek aan eenheid was misschien ook voor een deel te verklaren door het feit dat de Brabantse en Limburgse katholieken in het algemeen tegen de oplossing van allerlei problemen heel anders konden aankijken, dan de katholieken die boven de Moerdijk woonden. En dan was er een grote groep van roomsen die alleen maar "katholiek waren onder het flanelletje"- die bang waren dat een al te grote politieke eenheid zou worden uitgelegd als een soort machtsverwerving. Toen in 1848 naar aanleiding van de Grondwetsherziening er voor het eerst een associatie gevormd werd van katholieke politici, die in een bepaald district gekozen waren, wilde men eigenlijk niet veel meer dan -en nu citeer ik- "het behoud van de rechten die bij de Grondwet verzekerd waren." En, tussen haakjes, men wilde ook toen al niet uitsluitend de associatie tot een roomse aangelegenheid maken; men stelde haar open voor belijders van andere godsdiensten. En zij stelden -in 1848 dus- vast, dat zij ieder jaar zouden overwegen om te zien of er reden was om de associatie te ontbinden wegens -en nu citeer ik opnieuw- het ophouden der protestantse genootschappen welke tot oprichting vande roomse associatie aanleiding gaven. Het komt mij voor, dat dit niet het beste klimaat was om zijn eenheid te manifesteren.

V. Maar dat was 1848. In Uw tijd -zo heb ik de indruk- worstelde men ook nogal eens tegen een conservatieve groep onder Uw collega's katholieke kamerleden. En het feit dat de radicalen nu de partij hebben verlaten....

Sch. Zou erop moeten duiden dat de grootste moot nu nog tot de partij van de stilstand behoort.

Ik heb het als mijn taak gezien om de katholieken uit hun conservatieve impotentie te halen. Je moest dan wel durven om alleen te staan en verdacht gemaakt te worden.

V. Die durf hebt U opgebracht. Die durf om alleen te staan... apart te staan.

Sch. Alle verandering, al het wordende is per definitie onbestemd. Je kunt geen zicht hebben op zaken die komen gaan, maar je moet leren om verder te zien. En dan zul je wel eens tot beslissingen komen, die op het moment zelf niet door eenieder worden onderkend. Dan moet je durf hebben, moed. Iedere tijd heeft zijn eigen problemen. In mijn tijd was dat de vrijheid voor het onderwijs en het algemeen kiesrecht.

V. Niet het probleem van de arbeidersklasse.

Sch. Jazeker, maar dat was een politiek probleem. Strijden voor het kiesrecht voor allen betekende dat de arbeider als mens erkend kon worden, dat hij recht van spreken kon krijgen. In mijn tijd had de arbeider niets van zichzelf. Op de registers van de Burgerlijke Stand daar had hij een eigen plaatsje, maar voor de rest had hij geen vaderland. Het graf van zijn ouders was in de armenhoek, de wieg van zijn kinderen stond onder een gehuurd dak. Het enige dat hij had was zichzelf. Hij kon zich verkopen voor zo of zoveel iedere dag en naarmate de prijs aan de markt genoteerd was, steeg of verminderde zijn waarde. Met algemeen kiesrecht kon je hem mens maken.

V. We krijgen wel eens de indruk dat men dit in het katholieke kamp teveel met liefdadigheid heeft willen oplossen.

Sch. Dat ontken ik niet. Toch moet de Staat dit probleem te lijf gaan. Niet iedereen heeft dat zo begrepen. De katholieken in mijn tijd waren bang voor staatsinmenging, want de Staat, dat was liberalisme en niet het liberalisme van de jaren 30 dat om vrijheid riep en dat ook vrijheid gaf, maar een liberalisme dat bang was geworden om het eigen vrijheidsbeginsel toe te passen. En om dat laatste was ik anti-liberaal.

V. U denkt hierbij vooral aan het gevecht om de vrijheid van onderwijs.

Sch. Daaraan toch niet alleen! Ook sociaal gaf men die vrijheid niet. En ondanks het wantrouwen ten opzichte van de Staat, meende ik toch dat de Staat de oplossing moest brengen. Daardoor kon de kloof tussen hongerdood en brasserij, tussen arm en rijk worden gedempt. Velen in mijn tijd, en niet alleen katholieken, verzetten zich tegen het algemeen kiesrecht vanuit hun angst voor de maatschappelijke gevolgen. Zij schuwden de sociale hervormingen uit angst voor de consequenties. Als ik schreeuwde om algemeen kiesrecht, dan riep men "ja, maar we kunnen toch geen krotbewoners als kiezers hebben"; en dan speelden ze als hondjes tegen een monument en zetten in allerlei schakeringen de pauwenstaart van hun leeg gebral op. Maar hemel nog aan toe,

als ge geen krotbewoners onder je kiezers wilt, dan moet ge beginnen met de krotten op te ruimen!
(SLAAT OP TAFEL)

V. Past U op, U hebt nog eens een kathedr in elkaar geslagen....

Sch. Dat is een legende, legende zullen we maar zeggen; de kathedr stond geloof ik wat wankel....Maar je moest je af en toe wel eens boos maken. Politiek vraagt nu eenmaal niet om smeltende tinten; politieke taal moet klare taal zijn en duidelijke taal!

V. O, om duidelijkheid in de politiek vraagt men juist nu ook weer.

Sch. Terecht, terecht! Een partijprogram eist dan ook korthed, een korthed die slechts door de klaarheid wordt overtroffen. Een scherpte van uitdrukking, die de algemeenheid uitsluit. Politiek is een moeilijke zaak in Nederland, tenminste dat was in mijn dagen zo. De Nederlandse maagd was politiek gezien een schone slaapster. Over de schoonheid wil ik hier niet reppen, maar een slaapster is ze gebleven.

V. Waaraan schrijft U dat toe, dat de Nederlander niet politiek geïnteresseerd is?

s. Aan een gemis van een band tussen het volk en de vertegenwoordigers van het volk, tussen kiezer en parlement.

V. Was die band er in Uw dagen ook al niet?

Sch. O, er was een legale band tussen Kamer en volk, maar er was geen echt voelbare stroom tussen beide; de Kamer stond min of meer buiten, zo men wil boven het volk; maar die Kamer werd niet door het volk gedragen.

V. Maar waaraan schreef U dat dan toe?

Sch. Aan het kiesstelsel.

V. He, we zijn nu juist bezig met het kiesstelsel, om het veranderen. We hebben nu een evenredige vertegenwoordiging en denken weer terug te gaan naar het districtenstelsel.

Sch. O, maar wacht U even, als ik zeg "kiesstelsel" dan bedoel ik daarbij niet het systeem, maar het feit dat slechts enkele standen kiesrecht hadden.

V. Standen?

Sch. Jazeker, in Nederland domineren de standen. Vóór de Franse revolutie was geboorte bepalend voor stand, daar hielden de conservatieven nog steeds aan vast. Na de Franse tijd -dat was de liberale opvatting- was geld bepalend. Wie een bepaald inkomen had, mocht stemmen. Dat systeem was even verderfelijk als het eerste. Maar wie dit in dit land hardop zei, die werd terstond gezien als niet rechtzinnig in de leer, want God had de standen gewild. Maar nu Uw vraag over het kiessysteem. Theoretisch is het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging natuurlijk het

meest democratische stelsel; theoretisch! Het heeft het nadeel dat er weinig contact kan groeien tussen kiezers en gekozenen; en het heeft het nadeel van de politieke combinatie. Bij een districtenstelsel zal men tevoren in het openbaar zich uitspreken over het stembusakkoord. Bij een evenredige vertegenwoordiging zal dat beraamd worden in de Tweede Kamer; en dan krijg je hier wat men in Italië "una combinazione"; dat klinkt heel mooi, maar het is verderfelijk in de politiek.

V. U bent dus voor het districtenstelsel?

Sch. Nou, ik zie ook wel voordelen van de evenredige vertegenwoordiging, omdat dan de minderheden aan bod kunnen komen. En het districtenstelsel heeft als nadeel dat men door de indeling der districten de zaak volledig naar zijn hand kan zetten. En dat handje hadden de liberalen nogal eens in mijn tijd.

V. Maar men moet bij zo'n districtenstelsel dan wel komen tot wat U zelf ook al noemt een stembusakkoord. En U ging dan samen met Abraham Kuyper.

Sch. Met de anti-revolutionairen is geloof ik juister gezegd. Maar die coalitie was geen oplossing van nu tot in alle eeuwigheid. En ik persoonlijk zou ook bepaaldelijk niet de antithese van Kuyper -de tegenstelling tussen geloof en ongeloof als U wilt- mee hebben onderschreven.

V. Er was een zekere huiver bij de anti-revolutionairen om met de roomsen mee te doen??

Sch. Ja, de roomsen waren voor Kuyper geslepen lieden, de meest berekenende politici ter wereld. "Van eerlijkheid is bij hen geen sprake" aldus de demagogiserende Abraham in de tale Kanaäns. U moet goed zien: Kuyper was tegen de revolutie en de ideeën van de Franse Revolutie kwamen uit de roomse landen.

V. Dat klinkt allemaal nogal wantrouwend.

Sch. Och, niet alle anti-revolutionairen dachten als Abraham de Geweldige. Trouwens, voor dat wantrouwen was geen enkele reden, want ook in de roomse Nederlander stroomt het Geuzenbloed.

V. Deze tegenstellingen zijn op het ogenblik niet meer interessant, maar ik heb nog één punt. De laatste tijd is de vraag wel eens opgekomen of er voor de Monarchie in Nederland nog plaats is.

Sch. In de echte zin des woords is het Nederlandse volk geen monarchaal volk; het zal heus niet ten dode vechten voor het koningschap; maar ons volk is wel een dynastiek volk. Met hart en ziel hangt het aan de dynastie der Oranjes. En terwijl hun naam soms als partijnaam werd misbruikt, wisten de oranjes boven de partijen te staan. Bovendien had deze familie het geluk dat de opvolger gewoonlijk herstelde waarin de voorganger had gedwaald. Als ik let op de plaats van de Kroon in het staatsgebouw van Nederland, dan zie ik voor me een sluitsteen in het gewelf, die tegelijkertijd een sieraad is en tevens het constructieve lid dat geheel de opstrevende bouw tezamenhoudt.